

ANÁLISE DAS PRIMEIRAS RECENSIÓNS DA REVISTA *VICEVERSA*

María Magdalena Vila Barbosa

Universidade de Vigo

mariamagdavilabarbosa@uvigo.es

[Recibido 14/09/11; aceptado 11/02/12]

Resumo

As recensións dunha obra traducida constitúen unha das primeiras referencias sobre o libro en cuestión á que podemos acceder na nosa propia lingua. Cumpren unha dobre función, a informativa de cara ao lector e a publicitaria de cara ao autor do orixinal, para este último é unha forma de dar a coñecer a súa obra e a súa persoa nun sistema literario alleo ao seu —contribúe a chamada “fortuna” dun autor estranxeiro no sistema receptor. A meirande parte das recensións dunha obra traducida atribúe pouca ou ningunha importancia ao labor tradutor e, no mellor dos casos, cumpren o seu compromiso co tradutor cunha simple apreciación materializada a través dalgún adxectivo. Porén, as recensións son un dos elementos de interese na análise e reflexión dentro dos estudos para/tradutivos. No presente artigo realizaremos unha análise das recensións de obras traducidas publicadas na revista *Viceversa* entre os anos 1999 e 2004 co obxecto de dilucidar se a información ofrecida ao lector acérase máis a unha crítica de tradución ou a unha crítica literaria.

Palabras clave: tradución, recensión, crítica de tradución, crítica literaria, *Viceversa*.

Abstract

The reviews of a translated work constitute one of the first information sources of this specific book readers can access in their own language. These reviews play a dual role. On one hand, they perform an informative function for readers, and, on the other, they have a publicity role for the original author. In fact, reviews are ways for writers to disseminate their works and to make them known in a foreign literary system —they contribute to a foreign author’s fortune inside the receiving system. Most reviews of translated books attribute little or no importance to the work of translators, or, at best, reviewers limit

themselves to assess a translated work with just a couple of adjectives. However, book reviews provide interesting data in the analysis and research processes within Para/translation Studies. In this paper we will analyze the reviews of translated works published in *Viceversa* between 1999 and 2004 in order to determine whether the information provided to readers can be considered translation criticism or literary criticism.

Keywords: translation, book reviews, translation criticism, literary criticism, *Viceversa*.

1. Introducción

On sait que la traduction n'est pas moins nécessaire aux œuvres à leur manifestation, à leur accomplissement, à leur perpétuation, à leur circulation que la critique, sans parler du fait qu'elle possède une nécessité plus évidente.
(Berman, 1995: 40)

Antoine Berman (1995) concibía a crítica literaria, a crítica tradutiva e a tradución coma unha especie de prolongación dunha obra, coma elementos necesarios e esenciais para a súa supervivencia, divulgación, plenitude e profunda significación. Remitíndose a Walter Benjamin, Berman (*Ibid.*: 40), subliña que a crítica é “un moment de la survivance des œuvres”. Cando se trata dunha obra traducida, as críticas testemuñan a falta de interese dos críticos literarios polos problemas de tradución e, cando se atreven a xulgar a calidade do produto traducido, esta crítica semella unicamente un rosario dos erros, defectos e traizóns cometidos por quen se atreveu a verter unha determinada obra literaria a outra lingua diferente á do autor. Quizabes esa tendencia negativista teña a súa orixe na concepción do texto traducido coma produto de segunda categoría en comparación á obra orixinal. Un produto que, irremediabilmente, estaría caracterizado pola súa imperfección ou, na terminoloxía de Berman (*Ibid.*: 41), pola súa *défectivité*.

Entre a crítica e a tradución existe, segundo Berman (*Ibid.*: 40), certo grao de parentesco xa que o texto traducido é o resultado dun traballo de natureza crítica, actuando o tradutor como crítico das traducións precedentes ou coma investigador crítico do orixinal. Neste sentido, “la critique des traductions a-t-elle pour objet des textes qui sont ‘critiques’ comme elle” (*Ibid.*: 43). Un labor, o da crítica tradutiva, que merece, na opinión do autor, a mesma seriedade e rigor que se lle concede á crítica literaria. Todo o esforzo para dignificar e dotar de rigorosidade á práctica da crítica das traducións redundará tamén na mellora do status e na calidade da tradución, coma práctica e disciplina de estudos, e dos propios tradutores.

Así sendo, unha análise (crítica) das críticas, tradutivas ou literarias, publicadas en forma de recensión en revistas especializadas coma *Viceversa* ou en suplementos culturais doutras publicacións non especializadas no ámbito da

tradución, resultará un obxecto de estudo revelador dos elementos utilizados para xulgar unha tradución, da posición que ocupa a tradución no sistema literario receptor, da consideración da que goza a práctica tradutora, da (in)visibilidade da figura do tradutor, da definición amplamente aceptada do que é unha “boa tradución” nun momento dado e nunha sociedade concreta e da igualdade ou inferioridade existentes, coma obra literaria, entre o texto orixinal e o texto termo. Respecto a esta derradeira cuestión, Antoine Berman (*Ibid.*: 42), defende o concepto de tradución coma “nouvel original”, coma obra autónoma que pode adquirir, na cultura receptora, o mesmo nivel de obra mestra ca unha obra autóctona desta sociedade, liberándose do xugo da eterna dependencia ou ata inferioridade respecto ao que se supón un único orixinal.

No presente artigo realizaremos unha primeira aproximación ao discurso sobre a tradución presentados nas recensións de *Viceversa*. Para tal fin, empregaremos como corpus os artigos aparecidos na sección “Críticas e recensións” dos números 5, 6, 7/8 e 9/10 da revista publicados entre 1999 e 2004. Estas recensións están asinadas, na meirande parte dos casos, por membros do corpo docente da Facultade de Filoloxía e Tradución da Universidade de Vigo e por tradutores en activo. Nestas análises, hai cabida para grandes clásicos vertidos ao galego, para traducións de obras galegas a outras linguas ou para edicións multilingües. Novelas, poesías e contos, traducións directas e inversas, traducións co emprego dunha lingua ponte, forman parte do variado abano de obras comentadas pola revista neste intervalo de tempo.

Antes de entrar de cheo ao estudo das recensións, revisaremos algúns conceptos clave e definidores da crítica literaria e da crítica tradutiva. Xa dentro da análise das recensións, intentaremos achar certos trazos en común que as caracterizan. Antes de concluír, repasaremos outras recensións publicadas nas páxinas culturais da prensa e doutras revistas.

2. Crítica literaria vs. crítica de tradución

Noel Blanco Mourelle abría a recensión da tradución de Gonzalo Navaza dunha obra baudelairiana, *Flores do mal*, con estas verbas:

Cando vén de ser traducido un clásico da literatura europea ao galego é difícil saber o que debe ser comentado, a tradución? o libro? A impaciencia é dobre. Comentar a tradución en si (isto é, comentar a tradución para si, coma un fin técnico en si mesmo) require un espazo menos flexible do que o recensador dispón. Unha crítica literaria pode dar unha impresión vaga do que o tradutor consegue, pero en realidade todos sabemos que o máis brillante tradutor é aquel que desaparece e que fai pensar que todas as voces do mundo (de Petrarca a Knut Hamsum, de Confucio a Chinua Achebe) escribiron na lingua do lector tan naturalmente ou pouco naturalmente como na súa propia lingua (Blanco Mourelle, 2009: 110).

Deste xeito, o recensor eloxia o traballo de Gonzalo Navaza, o tradutor que fixo que Baudelaire fose para os lectores galegos “bo de ler”¹. A pertinencia desta longa cita abrindo este apartado explícase polo feito de permitírnos introducir tres puntos de debate que esmiuzaremos nos seguintes apartados. En primeiro lugar, o concepto de calidade de tradución intimamente relacionado coa invisibilidade do tradutor, é dicir, coa destreza do tradutor de ofrecernos produto que se le con tanta fluidez que se cre ter sido escrito orixinariamente na que é a lingua de tradución.

Por outra banda, Blanco Mourelle refírese á dicotomía: crítica literaria vs. crítica tradutiva, e recoñece que unha recensión de escasas páxinas non abondaría para analizar razoadamente calquera tradución. Ademais, o recensor fai alusión á importancia da incorporación dun clásico da literatura universal no polisistema literario galego. Veremos máis adiante que esta afirmación xa é unha constante nas recensións de obras traducidas ao noso idioma.

2.1. *A crítica literaria: definición, obxectivos e tipoloxía*

Do grego χρινω, “xulgar”, a palabra “crítica” implica a vontade de xulgar unha realidade calquera. René Wellek (1963) sinala que o termo “críticos” entendido coma “xuíz de literatura” xorde a finais do século IV a. C., reaparece en latín na época de Cicerón, emprégase igualmente na Italia renacentista e, a partir de finais do século XVII, empeza a impoñerse en Europa sobre outros termos —gramática, retórica e poética— dentro das disciplinas que estudan a literatura. Calquera intento de definir a crítica literaria pasa polo recoñecemento da existencia dunha relación intrínseca entre esta e outras disciplinas que comparten a literatura coma obxecto de estudo.

Segundo Anderson Imbert (1969: 35-36) a misión específica da crítica é a de “justipreciar el valor estético de una obra en todas las fases de su realización”, é dicir, a crítica ocúpase da comprensión sistemática de todo o proceso de creación dunha obra literaria. A crítica debe emitir un xuízo de valor, xulgar se unha obra é ou non literatura, examinar a excelencia literaria desta obra e xerarquizala de acordo co seu valor. Para emitir ese xuízo, rigoroso e sistemático, o crítico incorpora os froitos de todas as investigacións posíbeis en todas as ramas da literatura. Pero o que é senlleiro do crítico literario é a súa responsabilidade de informarnos sobre o valor dunha determinada obra, esas palabras que nos ten que dicir: “isto vale, isto non vale”, verbas estas insubstituíbeis (*Ibid.*: 36). Das tres funcións que Imbert (1979: 217-218) atribúe á crítica literaria —reprodutora, interpretativa e valorativa—, é a función valorativa a que converte o crítico en xuíz.

Todo crítico literario deberá tratar cos seguintes interrogantes: cal foi a intención do autor?; logrou expresala?; valeu a pena escribir o que escribiu, den-

¹ Xogo de palabras que o tradutor Gonzalo Navaza empregou nunha entrevista radiofónica en ocasión da publicación deste volume en galego.

tro do marco histórico-artístico da súa época? e, que significado permanente ten a súa obra na historia da literatura? A contestación a estas preguntas daralle unha visión máis panorámica e un xuízo máis comprensivo da obra analizada.

Parécenos fundamental distinguir entre os seguintes tipos: a crítica obxectiva e científica e a crítica inzada de comentarios subxectivos e afastados do rigor que ten a primeira. Temos, por outra banda, a crítica impresionista que constitúe de por si unha obra de arte lingüística, xa que a estética supera o rigor analítico ou científico. Esta crítica permítenos coñecer mellor ao crítico ca ao propio obxecto de análise. Un dos máximos expoñentes da crítica impresionista foi Azorín. A finais do século XX xorde en España a chamada crítica acompañada, divulgada polos críticos do Círculo de Foncarral. Este tipo de crítica baséase na lectura minuciosa e atenta do libro coa intención de ir desvelando as posibles eivas do texto. Para xustificar e exemplificar esas eivas, o crítico cita textualmente os fragmentos do libro, así o lector poderá apreciarlos e opinar por si mesmo. O seu nome, crítica acompañada, débese a que se realiza “ao compás” da lectura.

O exercicio de análise e valoración razoada dunha determinada obra ao que temos acceso nos medios de comunicación actuais, revistas especializadas, suplementos literarios de xornais, Internet ou televisión, non sempre responde a ditames obxectivos e adoita estar orientado por grupos de presión e intereses económicos de empresas editoriais.

2.2. A crítica tradutiva: definición, obxectivos e metodoloxía

Unha posíbel definición sucinta do concepto de “crítica tradutiva” consideraría esta coma a comparación dun texto de partida co resultado do seu traslado a outra lingua e cultura e a avaliación do devandito resultado. A crítica é, polo tanto, un proceso comparativo e avaliativo que, para obter unha validez coma tal, necesita delimitar o seu obxecto, someterse a métodos rigorosos e fixar uns obxectivos claros e precisos.

Para delimitar máis correctamente o concepto de crítica de tradución sería mester facer referencia aos seus obxectivos, aos elementos e factores susceptibles de análise paratradutiva, aos modelos teóricos que buscan unha crítica máis obxectiva e cunha metodoloxía científica, aos formatos que esta reviste e, igualmente, aos vicios que aínda inzan esta práctica.

No eido da teoría da tradución abundan modelos de crítica que describen basicamente o procedemento para levala a cabo. Repasaremos rapidamente algunhas das achegas máis significativas neste campo de estudo. Katharina Reiss (2000) recomenda comezar o traballo crítico coa análise da tradución centrada en buscar nesta aqueles aspectos que, por exceso ou defecto, distorsionan o texto na lingua termo. Reiss defendía unha crítica construtiva orientada a mellorar a calidade das traducións e a sensibilizar a sociedade en todo o referente ás esixencias de calidade das traducións. Nesta proposta téñense en conta a tipoloxía textual e as instrucións intra e extralingüísticas.

Juliane House (2001) tratou de poñer as bases dunha proposta empírica baseada na análise pragmlingüística para a avaliación das traducións que supere, na medida do posíbel, os criterios subxectivos e intuitivos para cualificar unha tradución coma boa ou mala. Juliane House foi unha das autoras pioneiras no campo da Crítica das traducións coma ciencia e área de investigación dentro dos Estudos da tradución ao publicar en 1977 a súa tese doutoral centrada en presentar un modelo científico e relativamente obxectivo para a análise da calidade das traducións. En 1997, retomou certos principios daquel primeiro libro para presentar un modelo revisado onde procurou deixar máis claros certos conceptos da súa antiga proposta.

Segundo a corrente funcionalista o texto termo é autónomo, con entidade propia, de tal forma que pode ser analizado ou criticado de forma independente. Ammann (2000), herdeira da corrente funcionalista da tradución, retomou o bocexo de modelo para unha crítica aplicada de Vermeer e fixou as condicións do traballo crítico en cinco puntos básicos. A autora esboza a necesidade de determinar a función da tradución, a coherencia intratextual da tradución, a función do texto de orixe, a coherencia intratextual deste e a coherencia intertextual. Para determinar estes puntos, tense en conta as expectativas dun pretendido “lector modelo”.

Raymond von den Broeck (1985) defende a superación da crenza de que a crítica da tradución está confinada á intuición, subxectividade e gustos persoais. Enmarcada dentro dos Estudos Descritivos da Tradución, a súa proposta ten en conta as normas de tradución do tradutor e procura desvendar como e por que se traduce. Vexamos a súa postura:

In my view, translation criticism, despite the subjective element inherent in value judgments, can be an objective account if it is based, at least implicitly, on systematic description. The starting point for this description will be a comparative analysis of the source and target texts. Furthermore, a thorough description demands that not only text structures but also systems of texts be involved in the comparison. (Raymond von den Broeck, 1985: 56).

Berman (1995) propón un modelo de crítica que supere calquera concepción simplista, negativista e non metodolóxica desta práctica. A súa proposta concede un lugar importante ao tradutor, ao seu proxecto e horizonte. Recoñece, así mesmo, a plena responsabilidade do tradutor, dentro da súa relativa liberdade, e a influencia, no labor do tradutor, do contexto cultural e literario e dos modos de tradución predominantes dunha determinada época.

O obxectivo xeral das críticas de tradución debería ser presentar ao destinatario —lector, estudante, investigador— unha valoración o máis obxectiva posíbel dunha tradución xa realizada, unha empresa difícil dado a falla de criterios unitarios e obxectivos que rexan o proceso de crítica.

García Yebra (1995:38) recoñecía tres tipos de crítica tradutiva, segundo os autores, destinatarios e o medio de publicación das mesmas. En primeiro lugar, temos as críticas publicadas en ensaios, artigos e manuais de tradución, asinada por especialistas da tradución e dirixidas ao alumnado universitario. No mundo académico a crítica das traducións empréganse para exemplificar as dificultades, erros, estratexias de tradución e outras nocións coas que traballan os aprendices de San Xerome.

Outro tipo de críticas a constitúen as análises realizadas por tradutores para xustificar a retradución dunha obra determinada. Así, nos prefacios, notas e outros tipos de paratextos onde se fai “visíbel” o tradutor, este realiza unha valoración, case sempre negativa, das anteriores versións, coa finalidade de explicar a urxencia e o bo senso de publicar esta nova tradución.

Por último, García Yebra refírese ás recensións publicadas en pequenas seccións de xornais e revistas literarias, asinadas xeralmente por críticos ou filólogos non especialistas en tradución. Trátase do tipo de recensións que chega a un lectorado máis amplo.

De xeito tradicional, a avaliación das traducións de textos literarios centrouse na busca das grellas do produto traducido. Así, o elemento principal susceptible de análise era o texto. As novas vías que se abriron no eido da investigación para/tradutiva permítennos incluír outros aspectos a esta análise, coma, por exemplo, o contexto histórico, a incidencia da incorporación dun determinado texto na sociedade receptora, os peritextos traducidos, a tipoloxía textual, os destinatarios, os tradutores e outros moitos condicionantes paratradutivos.

Neste senso, a visibilidade profesional do tradutor e as relacións de poder existentes no mundo da tradución revélanse máis relevantes e pertinentes ca a sempiterna discusión sobre o que quixo dicir o autor do orixinal, dado que o texto cambia de contexto na tradución e, do mesmo modo, os criterios de avaliación mudan en función das épocas, das sociedades e das diferentes propostas e correntes teóricas vixentes. A análise do produto final non pode obviar a importancia de todos os axentes para/tradutivos e da ideoloxía dominante nunha sociedade nun momento concreto.

O texto traducido dinos máis sobre a cultura receptora ca sobre a cultura exportadora. Tamén as recensións das obras traducidas ofrécennos unha información impagábel sobre a sociedade importadora. No caso de Galicia, a situación lingüística que vivimos e o noso sistema literario aínda en proceso de formación/afirmación teñen unha presenza de peso nas críticas de tradución publicadas nos medios galegos. Celébrase a incorporación dun clásico traducido, aínda que tardiamente, á nosa lingua; insístease na necesidade do emprego dun galego normativo libre de enxebrismos e castelanismos; vese coma unha conquista o feito de ser a lingua galega a primeira en acoller na península un determinado autor ou libro estranxeiro; fanse eco da boa nova de ver obras galegas vertidas a outras linguas.

3. As recensións, epitextos que presentan o libro en sociedade

As recensións, como elemento crítico breve dunha obra, están obrigadas, por definición, a referirse a un obxecto: un texto. Neste senso, poderíamos definilas coma elementos paratextuais. Gérard Genette (1989: 3-5) define o paratexto coma todos os textos subordinados ao texto principal que o prolongan ou o acompañan para presentalo e, asemade, para asegurar a súa presenza, recepción e consumo. O paratexto, dende esta perspectiva, non é unha simple zona de transición senón tamén de transacción na que se actúa sobre o público. Cada texto xera potencialmente moitos paratextos que o enlazan e fixan as súas coordenadas dentro da rede intertextual. Esta posición é fráxil e cambiante dado que a aparición dun novo paratexto pode cambiar o lugar que a obra ocupa na devandita rede.

Genette (1987) distingue entre peritextos e epitextos, os primeiros están literalmente pegados á obra, mentres que os segundos a rodean sen contacto físico. Polo tanto, as recensións formarían parte deses epitextos que lle dan máis visibilidade á obra e que, normalmente, actúan como formidábeis elementos de marketing.

Unha recensión dun artigo ou libro presenta as teses máis importantes dun texto, os seus acertos e limitacións. Toda recensión caracterízase por ser valorativa, por avaliar criticamente un texto. O lector espera que o recensor o informe sobre a obra e sobre a súa relación co estado da arte. Polo tanto, a función da recensión é informar ao lector de maneira obxectiva e plausible, para que poida decidir se o texto vale ou non a pena, non hai lugar, polo tanto, para as preferencias do recensor.

A forma da recensión debe adecuarse ao seu público meta. A envergadura da recensión, o estilo e a linguaxe empregados, os aspectos tratados e a súa estrutura variarán considerabelmente de acordo ao lector ao que vai dirixida. Por iso, un dos aspectos que se debe analizar será a adecuación de cada recensión ao público meta.

Todas as recensións do corpus seleccionado teñen coma obxecto de análise unha obra traducida e foron publicadas nunha revista que ten coma principal razón de ser a tradución. Así sendo, podemos supoñer, a priori, que nestas recensións non se produce un apagamento da figura do tradutor nin un esquecemento da tradución a favor do orixinal.

Na análise das recensións, optamos por agrupalas segundo o elemento máis relevante que as caracterizan. Para completar esta exposición, incluiremos artigos doutras revistas, suplementos literarios e publicacións en liña. Verificaremos se neste segundo grupo a tradución e o tradutor pasan inadvertidos, esquecendo o recensor que sen o intermedio do tradutor o primeiro non podería, na meirande parte dos casos, acceder a esa obra escrita nunha lingua diferente á súa.

3.1. Relevancia da crítica literaria fronte á crítica tradutora

Neste apartado comentaremos unha recensión dunha obra traducida ao galego que responde máis ben as características dunha crítica literaria. No exemplo que analizaremos deseguido o maior protagonismo dáselles ao argumento, tema e valor da obra analizada en detrimento das cuestións tradutolóxicas.

A recensión d'*As palabras*, unha das derradeiras obras do filósofo e escritor francés Jean-Paul Sartre, foi publicada en 1999 no número 5 de *Viceversa*. A recensora, Ana Luna Alonso, dedica grande parte do seu artigo á vida, pensamento, influencia e obra daquel home que en 1964 se negara a recibir o Premio Nobel de Literatura. Outorgáraselle o premio “pour son œuvre qui, par l’esprit de liberté et la recherche de vérité dont elle témoigne, a exercé une vaste influence sur notre époque” (Maggiori: 2009), pero el, polo seu apreco á liberdade e á independencia e a súa descrenza na gloria en vida, non aceptou este galardón.

Ana Luna destaca que foi precisamente no mesmo ano deste polémico acontecemento cando saíu ao prelo a primeira edición de *Les mots*, unha obra na que o escritor revélanos “de qué maneira espertou nel a vocación de lector e escritor” (165)². Na recensión subliñase que a grande valía deste relato reside no feito de que o adulto teña dado vez ao neno para que este se expresara sen artificios, xa que na nenez o ser humano aínda non sufriu os desenganos, perversións e manipulacións que producen a perda da súa inocencia, pureza e a capacidade de expresar a verdade sen a trucar.

O devandito repaso por *Les mots* ofrécenos informacións relativas á intención do autor, á forma con que nos transmite esta intención e ao seu valor ou significado na historia da literatura. Este contido coincide con o que Anderson Imbert (1979: 225) define como o resultado das respostas ao cuestionario que todo crítico literario debe formularse antes de redactar a súa recensión.

Ao contrario do que se adoita afirmar na meirande parte das recensións de grandes obras vertidas ao galego, non é a simple chegada deste clásico universal á literatura traducida ao galego o único e maior logro deste proxecto. Malia celebrar esta “necesaria” incorporación ao sistema literario galego, a recensora resalta por riba deste feito, o rescate “dun Sartre inocente e verdadeiro” (167). A referencia á tradución é sucinta, resúmese en dous comentarios non apoiados con exemplos do texto traducido. Por unha banda, elóxiase “o coidado traballo da tradutora” (167) resaltando o protagonismo de Dulce María Fernández por riba de François Davó, ao que, intuímos, considera un colaborador ou revisor. E, por outra, láméntase de que o texto meta estea “un chisco distanciada do orixinal” (167). Bótanse de menos razóns obxectivas que xustifiquen ou apoiem ámbalas dúas afirmacións.

² Entre paréntese indicárase a páxina da recensión correspondente onde sacamos a cita.

3.2. *Transcendencia da tradución inversa*

Nos sistemas literarios minoritarios a tradución inversa desempeña unha función extraliteraria de prestixio e autorrecoñecemento. Case sempre que se publica un estudo sobre a tradución dende o galego hai unha serie de constantes sobre as que se insisten unha e outra vez: lingua e literatura minoritarias e minorizadas, dependencia da lingua dominante, tradución coma ferramenta para prestixiar a lingua e coma instrumento de normalización,...

Nesta sección analizaremos algunhas recensións nas que se destaca a importancia da tradución dende o galego coma ferramenta imprescindible non soamente para acadar un recoñecemento exterior senón tamén para lograr un fortalecemento interno, tanto para a lingua e a literatura galega coma para os nosos autores que poderán así competir en mellores condicións sen renunciaren a escribir en galego.

Empezaremos coa recensión, a cargo de Ana Luna Alonso, de *Crónica de nosotros* de Méndez Ferrín publicada tamén no número 5 de *Viceversa*. Neste caso veremos como a tradución está presente non na análise detallada das eivas e acertos do produto final, senón nas súas implicacións sociolingüísticas. Dende o sistema exportador, cunha etiqueta de *pequena literatura* (Figueroa, 2001: 140), a exportación cara a lingua maioritaria faise con certo desexo militante, non soamente para darse a coñecer senón tamén para gañarse un recoñecemento interno e externo, para afianzarse e *autoafirmarse*. Neste contexto, celébrase o feito de que a literatura galega sobrevivise a séculos de intentos de silenciamento e de que estea a conquistar novos camiños, resistindo inclusive a proba do estranxeiro, é dicir, “a proba da tradución ás outras linguas de cultura” (156).

Ana Luna resalta a “moi boa acollida por parte da crítica estatal” deste proxecto dunha “pequena editorial zaragozana, Xórdica” (157). Nunha nota ao pé de páxina, enuméranse todas as traducións do autor galego ás demais linguas peninsulares. A recensora lamenta, asemade, a denominación de *literatura de periferia* que cisman empregar os críticos ao facer eco de proxectos coma este, nos que se aposta polas *outras* literaturas peninsulares, como é o caso da literatura galega.

Por outra banda, a tradución ao castelán de *Crónica de nós* sérvelle tamén á recensora de estímulo para facer un breve paseo polo “panorama narrativo galego da segunda metade da década dos anos cincuenta” (155), subliñando o parentesco existente entre a Nova Narrativa e o *Nouveau Roman* francés, e entre Méndez Ferrín, un dos autores máis senlleiros da nosa literatura, e Jean-Paul Sartre.

Alén de tratar temas de carácter literario, hai nesta recensión un espazo para a tradutora encargada deste proxecto, Celina Suso Pasquier. Tras un repaso polas tres etapas principais da obra de Méndez Ferrín, esbózanse os principais ingredientes dalgúns dos oito relatos de *Crónica de nós*, obra considerada por moitos coma a que mellor reflicte o talento do escritor ourensán. Neste

volume lemos o Ferrín “máis complexo” (158), o que supón unha pedra máis no camiño daqueles que o verten a outras linguas. Feito este que non pasou por alto pola responsábel desta recensión ao eloxiar o “dominio da técnica e da lingua por parte da tradutora, que ofrece unha versión áxil na que se mantén o ritmo e o barroquismo do máis puro estilo ferriniano” (157).

Neste percorrido polas recensións das traducións inversas, detémonos agora en “Evocar fronteiras para atravesalas”, artigo de Ana Luna Alonso publicado en 2000 no número 6 de *Viceversa*. Desta volta, faise eco da versión francesa d’*O lapis do carpinteiro*, obra que comparte con *Memorias dun neno labrego*, de Xosé Neira Vilas, a honra de seren as obras galegas máis traducidas. Levado á grande pantalla, traducido a máis de vinte linguas e amplamente apoiado polos lectores galegos — conta con vinte e tres edicións—, *O lapis do carpinteiro* foi acollido en Francia coma “un petit chef-d’œuvre de finesse et sensibilité qui s’élève tel un chant d’espoir au milieu des horreurs de la guerre”, tal e como reza a información que Gallimard ofrece nos seus catálogos.

Un dos feitos que máis resalta a autora da recensión é que desta volta a tradución francesa fíxose a partir do orixinal en galego, a diferenza do que pasara con *En sauvage compagnie*, cando o texto de orixe fora a autotradución castelá de Rivas. *Le crayon du charpentier* leva a sinatura de Ramón Chao e Serge Mestre. O vilalbés fora tamén o responsábel de “La langue des papillons”, como nolo recorda Ana Luna (290).

Convén resaltar que a autotradución e o emprego da versión castelá coma un novo orixinal son fenómenos propios do noso espazo tradutolóxico. Dasilva Fernández (2009: 152) cualifica a autotradución dende unha lingua minorizada a outra maioritaria e de nivel estatal coma unha actividade diglósica na que a verdadeira nacionalidade literaria do escritor desvanécese. A dirección de realización da autotradución adoita ser dende a lingua minoritaria á maioritaria, de tal forma que esa segunda vida que lle dan ao libro véndese coma orixinal, enterrando a verdadeira creación primixenia.

Manuel Rivas xa experimentou nalgunhas ocasións a actividade definida por Blanco Amor coma “traducir en carne propia” (Dasilva Fernández, 2008b: 391). O efecto subsidiario desta práctica é que a tradución castelá véndese e expórtase coma orixinal, empregándoa nas traducións a outras linguas. Pero, ao mesmo tempo, a autotradución pode ser un milagre de renacemento e de cirurxía plástica, xa que os autores-tradutores aproveitan a súa liberdade para realizar mudanzas, ampliacións ou recortes na obra orixinal. Na novela, *As chamadas perdidas*, as diferenzas entre o orixinal galego e a autotradución castelá de Rivas “van máis aló do eido tradutolóxico” (Dasilva Fernández, 2008a: 406). Emporiso, logo das súas experiencias coma autotradutor, Rivas prefire non volver a “meterse dúas veces no maxín das súas personaxes que, ademais, ‘son incapaces de pensar en español’” (290).

No derradeiro parágrafo da recensión, no que se fai un balance do traballo dos tradutores, a autora realiza unha sutil crítica da práctica autotradutora ao

afirmar que o traballo de Ramón Chao e Serge Mestre é “correcto na medida en que non caen no *constante perigo da ampliación ou mesmo da substitución de textos literarios, como acontece en moitas ocasións cos escritores que deciden traducirse a si mesmos*” (294, cursiva nosa).

Por outra banda, a recensora celebra o feito de que os autores galegos contemporáneos estean penetrando nos sistemas literarios estranxeiros “con absoluta normalidade” (290), malia os “atracos morais e materiais da nosa administración” (290). Ana Luna subliña que autores coma Rivas e Mendéz Ferrín, exportados e incorporados no mercado francés con bastante éxito, foron deixados á marxe por parte da Consellaría de Cultura.

Insístese nas consecuencias da situación sociolingüística e política da lingua galega ao tocar o tema da recepción e “inmediata repercusión” (290) desta obra por parte dos medios de comunicación franceses. Nesta recensión coméntase, por exemplo, o feito de que o xornalista J.-B. Harang de *Libération* tivera que explicar que “Galicia non está en Polonia” e que “a Constitución española recoñece o dereito de M. Rivas a escribir na súa lingua, o galego” (290). A hexemonía do idioma peninsular centralista da lugar a descoidos como o sucedido en *Le Monde intéractif* ao afirmar que *Le crayon du charpentier* fora “traduit de l’espagnol (galicien)”, erro emendado no propio texto ao aclarar que se trataba da “langue galicienne, dont M. Rivas a fait son outil pour la fiction”.

Se ben as cuestións sociolingüísticas son as protagonistas desta recensión, hai tamén un espazo importante para a crítica para/tradutiva. Así, coméntanse temas como a tradución dos nomes propios, as estratexias seguidas para verter os poemas e cancións e algúns aspectos ortotipográficos. A recensora ofrécenos varios exemplos ilustrativos das solucións adoptadas polos tradutores, resaltando que os aspectos menos brillantes da tradución débense á perda da “retranca” e “ironía” propia da forma de ser dos personaxes que tamén caracterizan “a forma de ser e de vivir de toda unha cultura” (292).

Alén de falarnos sobre a importancia e incidencia do autor e do libro na sociedade receptora e facer un balance tradutolóxico do produto final, Ana Luna fixase igualmente nos peritextos, coma a cuberta da novela que emprega como reclamo “a difícil historia de amor e paixón” mediante “a imaxe dunha muller” (291) e as notas de tradución inseridas polos mediadores para aclaracións de natureza cultural específica da cultura de orixe. A recensora dános conta do desaparecemento inexplicábel da nota final do autor onde este rendía homenaxe ás persoas reais que viviron os duros acontecementos que se narran na novela.

3.3. Traducións exóticas e outras primicias

Neste apartado analizaremos as recensións que comentan a incorporación no sistema literario galego de obras procedentes doutros sistemas minoritarios, pouco influentes na historia e no panorama internacional. Nos artigos que

presentaremos a continuación subliñase o significado e a importancia para a cultura galega da importación de obras etiquetadas como exóticas, afastadas ou non canónicas. Por outra banda, analizaremos a importancia de que unha tradución ao galego sexa toda unha primicia no sistema literario peninsular. O feito de que o noso idioma se adiante ao castelán ou a outras linguas peninsulares na divulgación de certa obra ou autor é un aspecto celebrado e resaltado nas recensións.

Comentaremos, en primeiro lugar, a recensión de *Vello ceo nórdico*, a cargo de Alberto Álvarez Lugrís, publicada no número 7/8 de *Viceversa*. A obra presentada é unha escolma trilingüe (estoniano, inglés, galego) de diferentes poemas estonianos. O recensor convida á reflexión ao preguntarse sobre “o significado destas traducións tan exóticas cando faltan por traducir ó galego a maior parte da literatura universal *canónica*” (289). Lugrís apunta que, a pesar de que non se trate dun volume demandado polo público galego, proxectos coma este “interésanos a nós máis ca a ninguén” (289).

No eterno debate sobre culturas e sistemas minoritarios e minorizados, Álvarez Lugrís sinala a importancia da unión entre as culturas que non entraron no xogo da literatura *en serie*, e conservan a súa esencia senlleira fronte a influencia da corrente globalizadora. Xa que logo, o primeiro valor deste proxecto semella basearse na similitude ou paralelismo entre a historia e a situación lingüístico-cultural entre Galicia e Estonia.

O recensor infórmanos de que a aposta do *Boletín Galego de Literatura*, encargado da publicación desta escolma, terá unha correspondencia, por parte de *Akadeemia*, coa publicación dun volume sobre a literatura galega con traducións ao estoniano de textos de Ferrín, Álvarez Caccamo, Chus Pato e Emma Couceiro. Unha vez máis, grazas á tradución, os nosos autores, revestidos doutras roupaxes, cruzan fronteiras e demostran que, contra corrente, poden ser universais sen deixaren de ser esencialmente de aquí.

Máis aló de celebrar o contacto, vía tradución, entre dúas culturas que “conservan a escala da persoa e da nación” (289), Álvarez Lugrís toca tamén temas máis traditolóxicos. Resáltase nas páxinas desta recensión a introdución redactada polos tradutores nas que comparten as claves do seu labor cos lectores. Alí esbózanse os aspectos máis coidados ao longo do proceso tradutivo, por unha banda, aspectos sintácticos e de versificación e, por outra, a capacidade de respectar e manter a polifonía das voces tan dispares de cada poeta. Confesións que poñen “ó descuberto a pedra de toque da nosa poética de tradución” (291).

En tanto que crítico de tradución, Álvarez Lugrís, nun acto de sinceridade pouco frecuente nos recensores, confesa non ser capaz de “xulga-los seus méritos como tradución de textos canónicos” (291), por non poder acceder ao orixinal polo seu descoñecemento do estoniano. Así sendo, o recensor límitase a examinar a calidade do texto meta coma obra de arte autónoma e correcta na lingua termo.

Pasamos agora á recensión de dous volumes de natureza fraseolóxica traducidos do ruso ao galego (*Viceversa*, 6 (2000)). Malia non tratarse dunha obra literaria, parécenos conveniente incluír aquí unha breve análise desta recensión porque nela se destaca un elemento de interese senlleiro no espazo sociolingüístico galego: a célebre noticia de que a nosa lingua lles tome a dianteira a outras linguas maioritarias no momento de traducir algunha obra estranxeira.

Co título “A tesourería da lingua”, Alexandra Koss dá conta de dúas publicacións do profesor Valerii Mokienko subvencionadas pola Xunta de Galicia. A importancia deste proxecto, encabezado por Xesús Ferro Ruibal, reside, por unha banda, na transmisión do método do profesor Valerii Mokienko e, por outra, na visión do autor da fraseoloxía coma “un espello da particularidade irrepitible dun pobo, máis tamén o é de insospeitados elementos comúns na forma europea de ve-la realidade” (286), como o recoñecía Ferro Ruibal en Fraseoloxía.

No entanto, este proxecto conta con outro valor engadido: o feito de ser o galego a lingua que, fóra do ámbito eslavo, sexa o vehículo de transmisión da metodoloxía de Mokienko. É frecuente que as recensións inclúan algún comentario de parabéns cando o galego é a única ou primeira lingua seleccionada para acoller o *outro*, para brindarlle unha “feliz hospitalidade” (287).

Outro exemplo de obra estranxeira que contaba soamente cunha versión en galego dentro da Península é o *Cuarto libro* de François Rabelais. No número 9/10 de *Viceversa* publicouse a recensión desta tradución. Ana Luna destacaba no seu artigo o feito de que o tradutor, Harguindey, “compénsanos na súa tradución co pracer da lectura dun texto marabilloso ao que polo de agora só temos acceso en galego dentro da Península” (201), aspecto sempre celebrado coma unha vitoria para a lingua e literatura galegas. A recensora reproduce algúns fragmentos da introdución ao cargo do tradutor, entre os que destacamos o extracto no que Harguindey subliña que, malia as dificultades de verter Rabelais ao galego, a nosa lingua “acáelle perfectamente ao texto rabelesiano” dado “o carácter popular, libre e multiforme” que lle caracteriza (201).

3.4. *Críticas de tradución: as recensións de Bivir*

Á Asociación Galega de Tradutores (ATG) lle debemos numerosas iniciativas a favor da lingua e cultura galega e do desenvolvemento da práctica da tradución coma profesión e elemento dinamizador e normalizador do galego. Un deses proxectos é Bivir, Biblioteca Virtual, onde o lector pode consultar e descargar gratuitamente un número importante de traducións galegas de clásicos de onte e hoxe vertidos desde diferentes linguas. Moisés Rodríguez Barcia inicia no número 7/8 de *Viceversa* un apartado dedicado á crítica tradutiva de versións virtuais de Bivir, sendo A lenda de San Xulián o hospitalario a primeira tradución comentada.

Rodríguez Barcia, responsábel de Rinoceronte, unha editorial galega dedicada exclusivamente ás traducións, concibe este espazo coma unha “ferra-

menta de aprendizaxe” (293) con fins didácticos, “un foro en torno ó fenómeno da tradución ó galego” (293) e atril desde onde poida ser “enuizado” (293) o traballo dos tradutores. A intención de Barcia é crear un medio dedicado maioritariamente ao proceso de tradución, aspecto non tratado nas recensións doutras publicacións, pero sen caer na tentación dunha crítica que se resume á constatación de erros e acertos.

Na análise da tradución asinada por Emma Lázare, Moisés R. Barcia opta por comezar polos acertos, “que sempre custan máis identificar cós desacertos” (295). Os puntos brillantes residen, sempre na opinión do recensor, na fluidez e no atino da escolla de elementos fraseolóxicos. A continuación enuméranse os erros, máis *importantes* cós acertos polo espazo que o recensor lles dedica ás grallas. Segundo Barcia, as causas destes erros son unha revisión inexistente ou un método inadecuado e a falta dunha corrección de probas.

Os erros, ao igual que os acertos, atópanse explicados e exemplificados. A presentación dos mesmos segue este esquema: categoría do erro, texto orixinal en letra negra, texto orixinal en cursiva e tradución proposta en redonda. Ademais, no caso das decisións menos afortunadas, o recensor ofrece unha alternativa propia que, ao seu ver, sería máis axeitada. Os erros están agrupados en oito categorías, á guisa de apuntamentos dunha clase de tradución. A súa adecuación quizais se explique polo feito de que as chamadas “recensións de Bivir” estean dirixidas ao alumnado de tradución e aos profesionais para evitar que tropecen nos mesmos erros. Queremos subliñar que os aspectos comentados nesta crítica de tradución son maiormente lingüísticos, sendo a literalidade o pecado máis ilustrado con estes exemplos.

No seguinte número da revista (*Viceversa*, 9/10 (2002-2003)) é a tradución de tres contos de Chékhov a que ocupa as páxinas das recensións de Bivir. A variábel destacada por Barcia desta volta é a condición de “tradución inversa” que caracteriza a versión galega destes contos de Chékhov, asinada por unha tradutora, Alexandra Koss, que ten coma lingua materna a lingua do orixinal e non a da tradución. O recensor lamenta que a falta de tradutores galegos competentes en linguas menos internacionais coma o ruso obríganos a acudir ben a unha lingua ponte ou a un mediador que non ten o galego coma lingua materna. Barcia posiciónase claramente en contra da tradución inversa, unha práctica que cre “dende o principio condenada a perder” (193) por pecar sempre de certa artificiosidade.

Ao longo da recensión, o autor, que demostra un coñecemento sólido da lingua de orixe, vai esmiuzando os acertos e erros do texto meta, todos debidamente exemplificados e analizados. No caso das eivas, Barcia propón, de forma xustificada, a súa propia versión. Os fallos atopados débense aos enxebriños, ao uso incorrecto de nivel da lingua, da sintaxe ou da fraseoloxía.

O estudo pormenorizado do texto traducido por parte de Barcia revelou que nalgúns fragmentos Alexandra Koss botou man do castelán lingua ponte. De feito, certas pasaxes “de solución discutible” resultaron “plenamente coin-

cidentes coas da versión castelá destes contos, asinada por Ricardo San Vicente” (195). Deste xeito, a versión galega contaxiouse daqueles erros incorporados na tradución castelá. O maior dominio do castelán que do galego por parte da tradutora obrigouna a inspirarse nas solucións castelás nalgúns fragmentos. O emprego dunha lingua ponte pode supoñer unha perda e, ao mesmo tempo, unha adición, sempre queda algo no camiño e algo novo se engade. As chamadas *traducións de segunda mano* (von Stackelberg, 1984) son un fenómeno frecuente na historia das traducións en Galicia.

Logo de analizar o texto traducido, o recensor esboza un balance francamente positivo do labor de Koss, quen, na súa opinión, fixo “un traballo esforzado e rigoroso” que “supera en moito as limitacións coñecidas noutros exercicios de *pioneirismo tradutolóxico* no sistema literario galego” (196, cursiva nosa). Destacamos o emprego da palabra *pioneirismo* para cualificar proxectos coma este, que se axustan ás características das traducións comentadas no apartado 3.3. No caso destes tres contos, temos, por unha banda, unha lingua de partida que apenas conta con tradutores capacitados ou formados para traballaren co galego e, por outra, unha obra que está lonxe de entrar no concepto de best-seller contemporáneo demandado pola cultura de chegada.

Para rematar este apartado dedicado ás recensións que dedican máis espazo á análise comentada dunha tradución, referirémonos a unha recensión, que malia non pertencer á sección de Bivir, comparte certos elementos con a mesma. Trátase do artigo sobre a tradución de Fernando R. Tato Plaza da novela *Frankenstein ou o moderno Prometeo* de Mary Shelley, publicado no número 6 de *Viceversa*. Logo dunha introdución na que se realiza unha revisión da novela, do seu contexto de creación e dos seus personaxes, Raúl Araya Tauler pasa a analizar os aspectos tradutolóxicos. O recensor dedica o mesmo espazo para comentar os puntos débiles e os fortes, empezando polos fragmentos susceptibles de mellora. O comentario dos erros cumpre a seguinte estrutura: o texto traducido recalcando en negriña a frase problemática, o orixinal en cursiva resaltando en letra negriña a parte correspondente ao problema; logo explica onde reside o erro e dá, entre comiñas, a súa propia solución.

Logo de tres exemplos das *sombras*, o recensor recoñece as “boas solucións” (301), ofrecendo dous exemplos das luces ordenados de forma similar á exemplificación dos erros, sen nestes casos ter que dar unha solución mellor.

Os derradeiros parágrafos son, como de costume, un balance da tradución, deste “esfuerzo serio de comprensión do texto orixinal que se ve salientado pola utilización dun galego rico e extremadamente coidado” (299). Recoñece, así mesmo, que un traballo desta envergadura é sempre “mellorábel”, pero o que máis valor ten é o aspecto de corrección da lingua, algo frecuente nas valoracións de traducións ao galego polo peso do proceso de normalización lingüística. E, por último, felicitacións á editorial por ofrecer aos lectores galegos esta novela que “gozaremos de terror” (302).

4. Outras recensións publicadas en diversos medios

Comentaremos neste apartado recensións doutros tipos de publicacións ás que ten acceso un importante número de lectores. Á diferenza de *Viceversa*, estas publicacións non están exclusivamente dedicadas á tradución, por iso o interese de contrastar a postura dos recensores dun e doutro tipo de publicación. Todas estas recensións están no anexo II deste traballo, delas resaltaremos o espazo dedicado á tradución e os aspectos tradutivos, se os hai, nelas tratados. Aquí as citaremos na orde en que aparecen no devandito anexo.

A recensión de Samuel Solleiro foi publicada na sección dedicada ás traducións do folleto *Editorial Galaxia novidades*, edición primavera/verán 2007. Nela anúnciase a publicación dos “clásicos universais” Molloy e Trópico de cáncer. Amais de pola referencia aos tradutores, Anxo Rei Ballesteros e Xurxo Borrazás, a tradución é asunto de destaque da recensión como parte da maquinaria normalizadora e de lexitimación do noso sistema literario. O recensor apunta, de forma moi acertada, que a selección do repertorio de obras estranxeiras que van incorporarse a un sistema literario importador supón “unha toma de posición concreta e unha escolla nunca inocente”. O feito de escoller eses clásicos concretos dálle pé a concluír que hai algo máis cá un simples xesto de política lingüística normalizadora e de intento de resarcir unha débeda co noso sistema literario. Solleiro reconece as relacións de poder que existe na tradución, unha actividade na que o tradutor é apenas un dos axentes. As razóns que explican a selección dunha obra para ser traducida son tema de interese tamén na crítica tradutiva. Por último, o recensor convida a recibir estes dous autores libres de ideas preconcebidas ou etiquetadas, cara a unha posíbel reinterpretación das súas obras.

Tamén de *Galaxia* é a revista *Grial, Revista galega de cultura*, como reza a súa cuberta. Do mesmo modo que sucede con *Viceversa*, é frecuente vermos recensións asinadas por profesores da Universidade de Vigo. Imos estudar dúas recensións, unha de *Non me deixes nunca*, novela de Kazuo Ishiguro e outra de *Obabakoak*, de Bernardo Atxaga. No primeiro dos casos, María López Sández abre a súa recensión recordando a grande importancia que está a desempeñar a tradución na normalización lingüística e cultural, un aspecto xa salientado polos homes de Nós, *Galaxia* e outros persoeiros da cultura galega actual que atribúen, ademais, un “estatuto creativo” aos traballos de tradución. Da “moi coidada” versión galega da novela de Ishiguro a recensora destaca “o ben resoltos que están os usos fraseolóxicos”. Bótase de menos o nome da persoa que o fixo tan ben, xa que en ningures se menciona o nome de quen asina a tradución.

Na recensión de *Obabakoak* asinada por Xosé Manuel Dasilva figura non soamente o nome do tradutor senón tamén unha pequena referencia a súa andaina profesional coma crítico e tradutor. O bo sabor de boca que deixa esta tradución débese, segundo Dasilva, ademais da experiencia do tradutor,

a boa sintonía entre este e o autor vasco, séndolle máis fácil poñerse na pel do escritor para recrealo en galego. A tradución galega fíxose, como nos informa Dasilva, a partir do castelán, autotraducido do éuscaro. Máis concretamente a partir da versión non convencional que Atxaga fixera ao meterse na ardua tarefa de verter a súa novela ao castelán. Unha das razóns que apunta o recensor para a escolla do castelán coma orixinal en troques do éuscaro é que esta versión “por ser a derradeira merece máis creto como testemuño autorizado do autor”. Pero, tamén é un exemplo representativo da relación existente entre as diferentes linguas e literaturas peninsulares de “desigual fortaleza”. En calquera caso, Dasilva subliña que hai que celebrar a incorporación deste libro, traducido a varios idiomas, que ven a “enriquecer o noso repertorio de lecturas foráneas” e estreita “lazos entre nós [galegos e vascos]”.

Roi Vidal Ponte fai eco en “ProPostas” de *Protexta* da tradución de dúas pezas teatrais de Albert Camus que se incorporan ao “nosso pequeno sistema literario”, noticia que o recensor recibe coa mesma ledicia que tería se “acadase a Lúa”. Esta obra contribúe a encher un baleiro existente na literatura dramática en Galicia, sendo un paso máis para a “normalización editorial do teatro en lingua galega”. Vidal Ponte recorda aos tradutores doutras versións anteriores, Beiras Torrado e Manuel Guede, e eloxia a actual versión de Imma López por esta ter logrado que a tradución non cheire a tradución.

Da revista literaria *Para Leer* extraemos a recensión de Agustín Delgado, na que se da conta da publicación en edición bilingüe de *Las cenizas de Gramsci*, de Pier Paolo Pasolini. O artigo esboza algunhas das particularidades desta primeira obra que se escribiu en verso na lingua nacional italiana, empregando o autor un italiano culto e complexo. Son enumerados un a un os trazos máis persoais desta obra, trazos estes que se deben ter en conta á hora de realizar e tamén avaliar a tradución. Delgado non pasa por alto a figura dos tradutores, aos que menciona explicitamente e dos que di perseguiron dous obxectivos ambiciosos na de por si difícil tradución da poesía: “mantener el sentido del texto e a partir de ahí construírlo en torno a su legibilidade, articulando mecanismos necesarios que posibiliten internamente una adecuada comprensión, y obviando la rima”.

Na sección 3.4 falabamos da tradución do ruso ao galego dalgúns contos de Chékhov, agora toca falar da presenza da literatura galega en Rusia. En febreiro de 2007, *El Domingo* publicaba unha recensión do décimo tomo da *Antoloxía da Literatura Galega* a cargo do centro de Estudos Galegos da Universidade de San Petesburgo. Este “magno proxecto de tradución” (4), coordinado por Elena Zernova e no que participa Alexandra Koss, permitirá que moitas das grandes figuras da nosa literatura chegue ao público ruso. En concreto, nesta escolma recóllense os dous poemarios máis representativos de Rosalía de Castro, *Follas Novas* e *Cantares Gallegos*, en edición bilingüe. Na recensión destácase igualmente o interese que a lingua galega e demais linguas do Estado espertou nos profesionais rusos, que decidiron “especializarse

nas linguas cooficiais españolas”, chegando algúns, coma Koss, a falar galego coma se fose a súa “lingua nai” (4).

Por último, revisaremos dúas recensións de *La Voz de Galicia*. A primeira está dedicada a unha banda deseñada cincuentona, *Astérix*, cuxas 34 aventuras se atopan vertidas ao galego. O aspecto tradutivo máis destacado por Rubén Santamarta é o feito de que *Astérix* fora traducido a máis dun centenar de linguas vivas e mortas, coma o latín e o grego. O aniversario foi tamén escusa para reedicións e novas traducións, coma o caso de Como caeu Obélix na marmita do druída cando era cativo, “ahora también en gallego”. As aventuras dos galos dan moito pano para mangas, mesmo deste o punto de vista tradu-
tolóxico.

Na segunda recensión, José Varela infórmanos da publicación de dous volumes que recollen unha selección de crónicas asinadas polo correspondente catalán Eugenio Xammar. A partir dos seus escritos periodísticos, o lector de hoxe poderá reconstruír a historia dun período que foi a semente do réxime nacionalsocialista e, por conseguinte, da segunda guerra mundial. O recensor non aforra palabras de eloxio para a tradutora Charo González, na súa faceta como responsábel da selección dos textos e como autora dunha “documentada e sagaz introducción”. Un labor de documentación que, supoñemos, axudaría a tradutora a verter con máis exactitude as verbas dun home que viviu aqueles momentos “con la cotidiana presión de interpretar una historia que todavía no lo es”.

5. Conclusións

Rematamos aquí este primeiro percorrido polas recensións de obras traducidas publicadas en *Viceversa*. Tratándose dunha primeira aproximación a este campo de estudo, o corpus analizado limitouse a unha pequena mostraxe dalgunhas das primeiras recensións desta revista especializada na tradución en Galicia. O noso obxectivo foi analizar unhas mostras para intentar achar certos trazos en común, tendencias e temas recorrentes que as caracterizan.

Comprobamos que as alusións á situación lingüística do galego e á debilitade do noso sistema literario, polo seu status de lingua minorizada e literatura periférica, son frecuentes no xénero estudado. Os responsábeis das recensións celebran con euforia a chegada dunha determinada obra ou a exportación do noso patrimonio literario por ser aínda hoxe a excepción que confirma a regra.

Nas recensións de *Viceversa* sempre hai un espazo para o responsábel da tradución e para a importancia do proxecto de tradución. Na maioría das publicacións non especializadas que aquí recollemos hai tamén palabras dirixidas á figura da persoa encargada de achegar aos lectores as verbas de autores estranxeiros. Emporiso, neste tipo de publicacións, as recensións adoitan a penas tocar o tema do proceso da tradución e axústanse a unha crítica máis ben literaria sobre o argumento, tema ou valor da obra en cuestión. Cando hai un espazo para a tradución, a crítica resúmese nalgúns adxectivos sobre a súa corrección,

fluidez, lealdade ou sobre a pericia do tradutor de pasar coma unha pantasma sen que a súa presenza entorpeza a relación autor/lector.

En *Viceversa* atopamos algúns exemplos de críticas de tradución nas que os recensores esmiúzan os erros e acertos do texto meta, alén de proporcionar a súa propia versión, no caso dos aspectos problemáticos. No caso das recensións de Bivir, a análise do texto meta ten unha intención didáctica, feito que queda patente tanto na terminoloxía usada polo recensor como na forma de presentar os datos.

Nas recensións do noso corpus tamén se analizaban outros fenómenos propios do noso espazo tradutolóxico, coma a autotradución e o emprego da versión castelá coma un novo orixinal ou coma lingua ponte ou de consulta para verter obras cara o galego. Recentemente existe un interese crecente sobre o fenómeno da autotradución sobre todo en comunidades bilingües (diglósicas). Se ben os escritores adoitan amosarse pouco dispostos a poñerse na pel do tradutor, acaban por acceder a realizar esa tarefa. A dirección de realización desa autotradución é dende a lingua minoritaria á maioritaria, de tal forma que esa segunda vida que lle dan ao libro véndese coma orixinal, enterrando a verdadeira creación primixenia. Os escritores galegos saben que “unha tradución ao castelán pode facer que lean as túas obras en Francia ou en Inglaterra máis facilmente que se estivesen en galego” (Borrazás, 2007, p. 3), así sendo, unha (auto)tradución ao castelán permítelles venderse coma escritores dun sistema central e non dun sistema periférico.

As conclusións que se desprenden deste primeiro estudo deberán ser confirmadas e/ou completadas en sucesivas investigacións, co obxecto de verificar se tendencias observadas neste traballo son ou non susceptibles de aplicarse a outras recensións máis recentes.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- AMMANN, M. 2000. “Anmerkungen zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung”. En *TextconText*. N. 5, p. 209-250.
- ANDERSON IMBERT, E. 1969. *Métodos de crítica literaria*. Madrid: Ediciones de la Revista de Occidente, 1969.
- . 1979. *La crítica literaria y sus métodos*. México D. F.: Alianza Editorial Mexicana, 1979.
- BERMAN, A. 1995. *Pour une critique des traductions: John Donne*. París: Gallimard, 1995.
- BLANCO MOURELLE, N. 2009. “Adiviñar, entender, imaxinar”. En *Grial*. N. 182, p. 110-111.
- BORRAZÁS, X. 2007. “En Galicia hai espazo para os discursos críticos, pero hai que ocupalo”. En *Protexa*. N. 4, p. 3-5.

- DASILVA FERNÁNDEZ, X. M.. 2008a. “*As chamadas perdidas* de Manuel Rivas vertidas en lingua portuguesa”. En DASILVA FERNÁNDEZ, X. M. (ed.) *O alleo é noso: contribucións para a historia da tradución en Galicia*. Noia: Editorial Toxosoutos, 2008, p. 405-412.
- . 2008b. “Competencia bilingüe e autotradución em Galicia —algúns apontamentos”. En DASILVA FERNÁNDEZ, X. M. (ed.) *O alleo é noso: contribucións para a historia da tradución en Galicia*. Noia: Editorial Toxosoutos, 2008, p. 379-393.
- . 2009. “Autotraducirse en Galicia: ¿bilingüismo o diglosia?”. En *Qua-derns*. N. 16, p. 143-156.
- FIGUEROA, A. 2001. *Nación, literatura, identidade: comunicación literaria e campos sociais en Galicia*. Vigo: Edicións Xerais, 2001.
- GARCÍA YEBRA, V. 1995. “Sobre crítica de la traducción”. En *Hieronymus Com-plutensis*. N. 2, p. 37- 44.
- GENETTE, G. 1987. *Seuils*. París: Seuil, 1987.
- HOUSE, J. 2001. “Translation Quality Assessment: Linguistic Description vs Social Evaluation”. En *Meta*. N. 46 (2), p. 243-257.
- MAGGIORI, R. “Et pourquoi pas Sartre?”. En *Libération.fr*. [en liña] [21-11-2009]. <http://www.liberation.fr/culture/0101604222-et-pourquoi-pas-sartre> [consulta: 12-01-2010].
- REISS, K. 2000. *Translation criticism: the potentials and limitations: categories and criteria for translation quality assessment*. [Tradución de Erroll F. Rhodes de *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine Sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen* (1971)]. Manchester : St. Jerome, 2000.
- VON STACKELBERG, J. 1984. *Übersetzungen aus zweiter Hnad. Rezeptionsvorgänge in der europäischen Literatur vom 14. bis zum 18. Jh*. Berlín: De Gruyter, 1984.
- WELLEK, R. 1963. “The term and concept of Literary Criticism”. En *Concepts of Criticism*. Yale: Yale University Press.

CORPUS DE RECENSIÓNS

- ÁLVAREZ LUGRÍS, A. 2002. “Vello ceo nórdico”. En *Viceversa*. N. 7/8, p. 289-292.
- ARAYA TAULER, R. 2000. “Frankenstein ou o moderno Prometeo”. En *Viceversa*. N. 6, p. 299-302.
- BLASCO, A. 2007. “A literatura galega, en Rusia”. En *El Domingo*. N. 317, 11-II, p. 4.
- DASILVA FERNÁNDEZ, X. M. 2008. “Bernardo Atxaga en galego”. En *Grial*. N. 179, p. 110-111.

- DELGADO, A. 2009. “El vaivén y el rumor”. En *Leer*. N. 208, p. 142.
- LÓPEZ SÁNDEZ, M. 2009. “Unha grande obra da literatura universal”. En *Grial*. N. 182, p. 104-106.
- LUNA ALONSO, A. 1999a. “As palabras de Sartre”. En *Viceversa*. N. 5, p. 165-168.
- LUNA ALONSO, A. 1999b. “Crónica de nosotros”. En *Viceversa*. N. 5, p. 155-160.
- LUNA ALONSO, A. 2000. “Evocar fronteiras para atravesalas”. En *Viceversa*. N. 6, p. 289-294.
- LUNA ALONSO, A. 2004. “O Cuarto libro de François Rabelais”. En *Viceversa*. N. 9/10, p. 197-206.
- KOSS, A. 2000. “A tesourería da lingua”. En *Viceversa*. N. 6, p. 285-287.
- RODRÍGUEZ BARCIA, M. 2002. “A lenda de San Xulián o hospitalario”. En *Viceversa*. N. 7/8, p. 295-298.
- RODRÍGUEZ BARCIA, M. 2004. “Tres contos de Chékhov”. En *Viceversa*. N. 9/10, p. 193-196.
- SANTAMARTA, R. 2009. “Astérix prepara su 50º aniversario con la edición de historias inéditas”. En *La Voz de Galicia*, 27-VIII, p. 29.
- SOLLEIRO, M. 2007. “O fin da inocencia”. En *Editorial Galaxia novidades: primavera/verán 2007*, p. 8.
- VARELA, J. 2005. “La imperceptible ascensión del nazismo”. En *La Voz de Galicia*, 29-IX, p. 6.
- VIDAL PONTE, R. 2009. “A Lúa non pode esperar”. En *Protexa*. N. 10, p. 13.